

PEDAGOGIKA SPECJALNA OSÓB W STARSZYM WIEKU

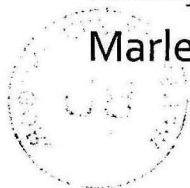

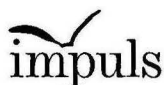
redakcja naukowa
Marlena Kilian

PEDAGOGIKA SPECJALNA OSÓB W STARSZYM WIEKU

redakcja naukowa

Marlena Kilian

The logo for "impuls" features a stylized bird or wing above the word "impuls" in a lowercase, serif font.

Kraków 2021

© Copyright by Marlena Kilian, 2021

Recenzent:
prof. dr hab. Jadwiga Kuczyńska-Kwapisz

Redakcja wydawnicza:
Magdalena Polek

Opracowanie typograficzne:
Alicja Kuźma

Projekt okładki:
Anna M. Damasiewicz

Grafika na okładce:
Zofia Kilian

ks 2-256449

ISBN 978-83-66990-84-5

Ofcyna Wydawnicza „Impuls”
30-619 Kraków, ul. Turniejowa 59/5
tel./fax: (12) 422 41 80, 422 59 47, 506 624 220
www.impulsoficyna.com.pl, e-mail: impuls@impulsoficyna.com.pl
Wydanie I, Kraków 2021

Spis treści

Wprowadzenie – <i>Marlena Kilian</i>	7
--	---

Część I

Geragogika specjalna jako pedagogika specjalna osób w starszym wieku

Rozdział 1. Geragogika specjalna pedagogią człowieka starego z niepełnosprawnościami – <i>Adam A. Zych</i>	13
Rozdział 2. Geragogika specjalna – zarys rozwojowy i koncepcyjny – <i>Marlena Kilian</i>	33
Rozdział 3. Pedagog specjalny wobec niepełnosprawności w starszym wieku – <i>Remigiusz Kijak</i>	57

Część II

Niepełnosprawność w starszym wieku

Rozdział 4. Charakterystyka niepełnosprawności w starszym wieku – <i>Anna Gutowska</i>	75
Rozdział 5. Niepełnosprawność w starszym wieku w ujęciu demograficznym – <i>Piotr Błędowski</i>	95
Rozdział 6. Niepełnosprawność w starszym wieku w ujęciu psychologicznym – <i>Aleksandra Błachnio</i>	107
Rozdział 7. Niepełnosprawność w starszym wieku w ujęciu prawno-społecznym – <i>Anna Szafranek</i>	131
Rozdział 8. Niesprawność funkcjonalna seniorów w ujęciu medycznym – <i>Barbara Bień</i>	157

Część III

Działy szczegółowe geragogiki specjalnej

Rozdział 9. Tyflogeragogika. Niepełnosprawność wzrokowa w starszym wieku – <i>Marlena Kilian</i>	187
Rozdział 10. Surdogeragogika. Niepełnosprawność słuchowa w starszym wieku – <i>Bogdan Szczepankowski</i>	209
Rozdział 11. Oligofrenogeragogika. Niepełnosprawność intelektualna w starszym wieku – <i>Danuta Wolska</i>	219

Rozdział 12. Gerontologopedia. Zaburzenia mowy w starszym wieku – <i>Olga Jauer-Niworowska</i>	241
Rozdział 13. Geragogika terapeutyczna. Chroniczne stany chorobowe w starszym wieku	263
13.1. Choroby przewlekłe – <i>Piotr Majewicz</i>	263
13.2. Niepełnosprawność ruchowa – <i>Anna Skrzek</i>	285
13.3. Zaburzenia psychiczne – <i>Karina Nowakowska, Jakub Kaźmierski</i>	303
13.4. Nietrzymanie moczu jako problem zdrowotny i społeczny – <i>Adrianna M. Borowicz</i>	319
13.5. Stany niespecyficzne – <i>Katarzyna Broczek</i>	328
Rozdział 14. Gerontologia resocjalizacyjna i penitencyjna – <i>Sławomir Grzesiak</i>	347

Część IV

Działania interwencyjne w obszarze niepełnosprawności senioralnej

Rozdział 15. Specyfika rehabilitacji w starszym wieku – <i>Marlena Kilian</i>	377
Rozdział 16. Opieka a samodzielność życiowa osób w starszym wieku – <i>Katarzyna Wieczorowska-Tobis</i>	405
Rozdział 17. Instytucjonalne wsparcie niepełnosprawnych seniorów – <i>Elżbieta Bojanowska</i>	417
Bibliografia	439

Wprowadzenie

Marlena Kilian

Nabierający dynamiki proces starzenia się społeczeństw, wywołany m.in. zwiększaniem się średniej długości życia ludzi, prowadzi do rozrostu populacji osób w wieku senioralnym. Niestety z wydłużeniem życia nie idzie w parze utrzymanie jego wysokiej jakości w znaczeniu zachowania dotychczasowej sprawności w codziennym funkcjonowaniu. Pomimo coraz lepszej kondycji psychofizycznej kolejnych pokoleń w obecnych realiach dłuższe życie najczęściej oznacza rozciągnięcie jego ostatniego okresu, naznaczonego chorobą i niedołężnością. Wzrost liczebności najstarszych członków społeczeństwa pociąga więc za sobą zwiększenie się liczby obywateli z niepełnosprawnością. Zdrowa starość jest doświadczeniem niewielu – tylko 8–10% populacji starzeje się bez udziału chorób przewlekłych i umiera śmiercią naturalną ze starości¹. Pozostali borykają się z funkcjonalnymi skutkami chorób, które ich dotyczą. W związku ze zwiększaniem się potrzeb medycznych, rehabilitacyjnych i opiekuńczych wynikających z towarzyszącej późnemu wiekowi niepełnosprawności konieczne stają się zmiany w polityce społecznej i wypracowanie efektywnych sposobów radzenia sobie z tą sytuacją.

Wzrost odsetka osób starszych w społeczeństwie, określanym jako „sivienie społeczeństw” czy wręcz „rewolucja demograficzna”, zwraca uwagę na potrzeby tej powiększającej się kategorii wiekowej obywateli i stymuluje rozwój przeznaczonych dla niej usług. Potrzeby te dostrzegane są również w sferze kształcenia i nauki. Starzenie się społeczeństw, wraz z wszelkimi jego konsekwencjami na poziomach indywidualnym i ogólnospołecznym, generuje rozwój dziedzin nauki zajmujących się pogłębianiem wiedzy na temat procesu starzenia się ludzi w każdym z jego aspektów.

Niewątpliwie coraz większe zainteresowanie osobami w starszym wieku wykazuje pedagogika (głównie w kontekście edukacji ustawicznej), a także pedagogika specjalna, koncentrująca się na wspieraniu sprawności funkcjonalnej człowieka w całym cyklu jego życia. W pedagogice specjalnej wyłania się nowy

¹ K. Duda, *Proces starzenia się* [w:] A. Marchewka, Z. Dąbrowski, J.A. Żołądź (red.), *Fizjologia starzenia się. Profilaktyka i rehabilitacja*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2013.

obszar nauki, studiów i aktywności zawodowej: geragogika specjalna. Zajmuje się ona niepełnosprawnością i rehabilitacją osób w starszym wieku. Jako młoda nauka, pobudzana dynamiką procesu starzenia się społeczeństw, wkracza w fazę intensywnego rozwoju, w której konstytuują się jej podstawy teoretyczne, edukacyjne i zawodowe. Obecnie kwestie związane z niepełnosprawną starością podejmowane są w obrębie wielu dyscyplin naukowych i segmentów rynku pracy, co oznacza, że rozwijane są w dość dużym interdyscyplinarnym rozproszeniu. Geragogika specjalna integruje i konsoliduje te działania, ukierunkowane na zaspokajanie wysoce różnorodnych potrzeb niepełnosprawnych seniorów. Za rozwojem geragogiki specjalnej przemawia nie tylko wzrastający potencjał demograficzny najstarszej kategorii wiekowej osób z niepełnosprawnością, ale również imperatyw humanistyczny, skłaniający do wypracowania zasobów teoretycznych, empirycznych, metodologicznych, metodycznych oraz dobrych praktyk, umożliwiających im pomyślne starzenie się i pełną inkluzję społeczną. W perspektywie wzrostu liczby niepełnosprawnych seniorów niezdolnych do samodzielnej egzystencji, wymagających profesjonalnego wsparcia w zakresie leczenia, rehabilitacji oraz opieki, rozwój geragogiki specjalnej jest konieczny, jeśli ma się liczyć jakość życia nie tylko tych osób, lecz także ich bliskich. Nie bez znaczenia jest również potrzeba redukcji kosztów związanych z opieką nad niesamodzielnymi życiowo osobami w starszym wieku, zarówno na poziomie jednostkowym, rodzinnym, jak i państwowym.

Rehabilitacja seniorów, rozwijana w ramach geragogiki specjalnej, wspiera pomyślne starzenie się. Korzystnie oddziałuje na zdrowie, zapobiegając rozwojowi wtórnych stanów chorobowych i kolejnych niesprawności. Podnosząc zdolność do wykonywania codziennych czynności, umożliwia prowadzenie aktywnego życia zgodnie z indywidualnymi potrzebami, pragnieniami i aspiracjami, co pozytywnie wpływa na funkcjonowanie psychiczne i umysłowe. Rehabilitacja pozwala seniorom dłużej pozostać na rynku pracy lub też powrócić na niego po przejściu na rentę/emeryturę, uniknąć umieszczenia w domu opieki bądź je opóźnić. Znaczenie samodzielności w zaawansowanym wieku wzrasta zwłaszcza obecnie, w dobie zmian demograficznych oraz społecznych, takich jak: starzenie się społeczeństw, w tym starzenie się samej populacji seniorów (przybywa osób dożywających sędziwej starości), osłabienie więzi rodzinnych i społecznych, zanik rodziny wielopokoleniowej, zmniejszający się potencjał opiekuńczy rodzin, wzrost liczby gospodarstw jednoosobowych, emigracja ludzi młodych (wiąże się z nią zjawisko określane jako sieroctwo dziadków). Aby jednak rehabilitacja spełniała swoje zadania i adekwatnie odpowiadała na specjalne potrzeby starszych niepełnosprawnych ludzi, niezbędne jest uprzednie precyzyjne rozpoznanie tychże

potrzeb, co dokonuje się w ramach geragogiki specjalnej, w całości im poświęconej.

Książka jest pierwszą na rynku wydawniczym pozycją z zakresu pedagogiki specjalnej osób w starszym wieku, czyli nowej i obecnie intensywnie kształtującej się nauki – geragogiki specjalnej. Gromadząc szeroką i usystematyzowaną wiedzę, w interdyscyplinarny sposób łączy zagadnienia niepełnosprawności i starości, umiejscawiając je na gruncie pedagogiki specjalnej, dotychczas skupionej na dzieciach i młodzieży z ograniczoną sprawnością.

Publikacja powstała w odpowiedzi na obecne demograficzne wyzwanie, którym jest konieczność zaspokajania potrzeb dotyczących samodzielnego funkcjonowania coraz liczniejszej populacji niepełnosprawnych osób w podeszłym wieku. Wskazuje na możliwości usprawniania obniżonego funkcjonowania, zanim niezbędne stanie się dostarczanie usług opiekuńczych. Pokazuje, jak szerokie jest spektrum zaburzeń w późnej dorosłości, jakie są ich powszechność, przyczyny i skutki, a także jakie metody można stosować w pracy z tą grupą wiekową pacjentów. W założeniu ma stanowić kompendium wiedzy na temat geragogiki specjalnej, koncentrującej się na kwestiach niepełnosprawności i rehabilitacji w starszym wieku.

Książka składa się z 17 rozdziałów podzielonych na 4 części. Pierwszą część poświęcono geragogice specjalnej. Zaprezentowano ją jako pedagogię człowieka starego z niepełnosprawnościami oraz jako obszar nauki i działalności zawodowej pedagoga specjalnego. W drugiej części dokonano charakterystyki niepełnosprawności w okresie późnej dorosłości w ujęciach: demograficznym, psychologicznym, społecznym i prawnym oraz medycznym. Trzecią część poświęcono prezentacji działów szczegółowych geragogiki specjalnej: tyflogeragogiki (niepełnosprawność wzrokowa w starszym wieku), surdogeragogiki (niepełnosprawność słuchowa w starszym wieku), oligofrenogeragogiki (niepełnosprawność intelektualna w starszym wieku), gerontologopedii (zaburzenia mowy w starszym wieku). Wyodrębniono ponadto geragogikę terapeutyczną (chroniczne stany chorobowe), koncentrującą się na starszych osobach z niepełnosprawnością ruchową i psychiczną. Przybliżono również bardzo powszechne i silnie wpływające na jakość życia zagadnienia zaliczane do istotnych problemów geriatrycznych, jakimi są nietrzymanie moczu oraz takie stany niespecyficzne, jak: bezsenność, niedożywienie czy odczuwanie chronicznego bólu. Ostatni rozdział tej części poświęcono działaniom resocjalizacyjnym prowadzonym z osobami w okresie późnej dorosłości. W czwartej części opisano specyfikę działań interwencyjnych w obszarze niepełnosprawności senioralnej, tj. wsparcie usprawniające (rehabilitacyjne), opiekuńcze i instytucjonalne.

Pomysłodawcą i redaktorem publikacji jest dr Marlena Kilian, pedagog specjalny i gerontolog, która od ponad 20 lat naukowo i dydaktycznie zajmuje się zagadnieniami niepełnosprawnej starości, przyczyniając się do rozwoju i popularyzacji geragogiki specjalnej w ramach pedagogiki specjalnej. Niniejsza publikacja, pierwsze całościowe naukowe opracowanie w tym zakresie, jest dziełem 20 autorów – wybitnych i szeroko rozpoznawanych w świecie nauki i praktyki zawodowej specjalistów. To naukowcy: gerontolodzy, lekarze geriatrzy, psychiatrzy, psychologowie, socjologowie, pedagodzy, pedagodzy specjalni. Każdy z nich z perspektywy własnej specjalności pisze o potrzebach tej grupy wiekowej pacjentów.

Monografia została napisana z myślą o tych wszystkich, którzy zawodowo lub prywatnie mają do czynienia z osobami starszymi z różnego rodzaju niepełnosprawnościami. Gerontolodzy mogą dzięki jej lekturze pogłębić swoją wiedzę na temat niepełnosprawności osób starszych, pedagodzy specjalni – poszerzyć zasób posiadanych wiadomości o zagadnienia związane ze starością. Książka znajdzie zastosowanie w dydaktyce na poziomie studiów akademickich, jak również w praktyce – wśród specjalistów z różnych dziedzin, którzy pracują z niepełnosprawnymi seniorami lub na ich rzecz. Publikacja kierowana jest też do samych osób starszych borykających się z funkcjonalną niepełnosprawnością oraz ich rodzin i opiekunów.

Bibliografia

Duda K., *Proces starzenia się* [w:] A. Marchewka, Z. Dąbrowski, J.A. Żołądź (red.), *Fizjologia starzenia się. Profilaktyka i rehabilitacja*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2013.

Pomysłodawcą i redaktorem publikacji jest dr Marlena Kilian, pedagog specjalny i gerontolog, która od ponad 20 lat naukowo i dydaktycznie zajmuje się zagadnieniami niepełnosprawnej starości, przyczyniając się do rozwoju i popularyzacji geragogiki specjalnej w ramach pedagogiki specjalnej. Niniejsza publikacja, pierwsze całościowe naukowe opracowanie w tym zakresie, jest dziełem 20 autorów – wybitnych i szeroko rozpoznawanych w świecie nauki i praktyki zawodowej specjalistów. To naukowcy: gerontolodzy, lekarze geriatrzy, psychiatrzy, psychologowie, socjologowie, pedagodzy, pedagodzy specjalni. Każdy z nich z perspektywy własnej specjalności pisze o potrzebach tej grupy wiekowej pacjentów.

Monografia została napisana z myślą o tych wszystkich, którzy zawodowo lub prywatnie mają do czynienia z osobami starszymi z różnego rodzaju niepełnosprawnościami. Gerontolodzy mogą dzięki jej lekturze pogłębić swoją wiedzę na temat niepełnosprawności osób starszych, pedagodzy specjalni – poszerzyć zasób posiadanych wiadomości o zagadnienia związane ze starością. Książka znajdzie zastosowanie w dydaktyce na poziomie studiów akademickich, jak również w praktyce – wśród specjalistów z różnych dziedzin, którzy pracują z niepełnosprawnymi seniorami lub na ich rzecz. Publikacja kierowana jest też do samych osób starszych borykających się z funkcjonalną niepełnosprawnością oraz ich rodzin i opiekunów.

Bibliografia

Duda K., *Proces starzenia się* [w:] A. Marchewka, Z. Dąbrowski, J.A. Żołądź (red.), *Fizjologia starzenia się. Profilaktyka i rehabilitacja*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2013.